

EEN GODVREEZEND KANONNEN-KONING,

of

Een Amsterdamsche
koopman uit de 17^e eeuw.

door

P. BROUWER.

EEN GODVREEZEND KANONNEN-KONING

OF

EEN AMSTERDAMSCH KOOPMAN DER 17DE EEUW

DOOR

P. BROUWER

TWEEDE DRUK

NIJKERK — G. F. CALLENBACH

I.

EEN EDELMAN IN EEN »TURFHOK«.

We zijn te Maastricht, in het jaar onzes Heeren 1595. Zestien jaar is 't nu reeds geleden, dat de stad door Parma voor zijn koning genomen werd en eerst in 1632 zal Frederik Hendrik, de groote »Steden-dwinger«, er zegevierend binnentrekken. Geen wonder dus, dat thans alles hier »paepsch« is en dat men dit ook aan alles merken kan.

Een man, in de kracht zijns levens, gaat de poort uit en wandelt langs den Maasoever, als iemand, die niets anders te doen heeft voor 't oogenblik en nu voor zijn genoegen wat rondwandelt langs de rivier.

Zijn kleeding duidt den man van goeden huize aan; zijn fiere houding, zijn fijnbesneden gelaat met scherpgeteekende trekken, zijn rustige, gebiedende oogopslag doen den edelman vermoeden. En dat is hij: Louis de Geer bewoont in Luikerland zijn voorvaderlijk kasteel en heeft er uitgebreide bezittingen.

Dat schijnbaar planloos rondwandelen heeft toch in werkelijkheid een zeer bepaald doel. Met scherp blik monstert hij de schepen en schuiten, die voor

den wal liggen en blijft tenslotte stilstaan voor een schuit, waarop geen enkel teeken van leven is te bespeuren.

Hij wacht even, hoest met opzet, maar zelfs geen hond broemt ten antwoord. Liever wil hij niet de aandacht op zich vestigen; hij kijkt rond, of iemand hem bespiedt, maar de andere schepen liggen wat verwijderd en wandelaars zijn er op dit warme namiddaguur niet. Na zich hiervan overtuigd te hebben, roept hij, zoo luid als hij durft: »Hei, schipper! Ben je d'r in?»

Van achter en onder een stapel zeildoek op het voorschip komt eenige beweging; loom rekken zich twee lichamen uit, richten zich op den elleboog half op en twee gebrunde, gebaarde mannenhoofden met slaperige oogen kijken rond, wie hen daar uit hun middagdutje wakker riep.

»Wie is de schipper?» vraagt De Geer.

»Dat ben ik«, antwoordt een der mannen, die nu heelemaal opstaat, zijn handen in de wijde broekzakken steekt en over 't dek naar voren slentert, om te hooren, met wat boodschap die vreemde heer komt.

»Je lading bestaat uit turf?»

»Zooals ge ziet, edele heer. Turf in 't ruim en turf op het dek.«

»En waarheen gaat de vaart?»

»Naar Holland. De turf is voor Rotterdam bestemd.«

»Ik dacht al«, zegt De Geer bij zichzelf. En daarop luider: »Wanneer vertrek je?»

»Dat weet ik nog niet. Ik wou er graag nog 't een of ander bijladen, maar totnogtoe is me dat niet gelukt.«

»Ik geloof, dat ik wat voor je weet.« Verrast, ietwat ongeloovig en wantrouwend kijkt de schipper den edelman aan. Welke vracht zou hij hebben?

»Maar kom dan even hier op den wal, dan kunnen we beter praten.«

Weldra is De Geer met den schipper in druk gesprek gewikkeld, waarvan echter slechts de slotwoorden voor anderen verstaanbaar zijn: »Ik kan dus op je rekenen?«

»Ik zal 't doen — op m'n woord van turfschipper.«

»Goed,« zegt De Geer glimlachend — »en je makker is te vertrouwen?«

»Hij heeft Den Briel mee helpen innemen,« is 't antwoord, vergezeld van een hoofdknik in de richting van den bejaarden, pootigen varensgezel, die nu 't dek wat schoonveegt, onder 't neuriën van een liedeken, waarin een opmerkzaam luisteraar de melodie van »'t Wilhelmus« zou hebben herkend.

»Tot de volgende week dus; ik laat je nader weten, welken nacht.«

»Tot uw orders. Alles zal gereed zijn, zooals 't afgesproken is.«

Op een der dagen van de volgende week zag men den schipper met zijn knecht al vroeg in de weer. De gansche schuit werd duchtig geboend en gedweild; de turf op 't dek werd verstouwd en aan de bemanning der naastliggende schepen, riep de

schipper toe, dat hij morgenochtend onder zeil ging : Hij kon zóó wel tot Sint-Jutmis wachten en tijd is óók geld.

Zoo'n dag vóór 't vertrek is er heel wat te doen en 't verwonderde dan ook niemand, dat ons tweetal nog druk bezig was, toen de avond al viel. Vooral de deklading turf schenen ze maar niet naar hun zin te kunnen krijgen. Wie er vlak bij gestaan had, zou zeker de opmerking gemaakt hebben, dat ze die al heel raar opstapelden. Van buiten zag het er gewoon uit, maar in 't midden was een open ruimte gelaten, aan alle zijden door turf ingesloten. Slechts aan één kant was in dien turfmuur een opening gelaten, waar een mensch door kruipen kon.

Of wellicht den schipper zijn verblijf in 't vooronder te dompig werd in deze warme dagen en hij in deze turfkamer slapen wou ?

't Zou weldra blijken.

't Wordt avond ; 't wordt nacht. Alles slaapt ; niets wordt gehoord, dan 't geklots van de wateren der Maas, die voortstroomen, nacht en dag, al maar naar 't Noorden, naar de Republiek der Vereenigde Nederlanden, naar Holland, waar sinds lang al geen gewetensdwang meer heerscht, waar geen vreeze meer bestaat voor de Inquisitie, die hier de gemoederen der »kettters« beangst.

Langs den oever beweegt zich in de stilte van den nacht een kleine groep. 't Geoeffend oor van den schipper hoort de zachte voetstappen. »Hou je gereed !« zegt hij zacht tot zijn knecht en legt een

tweede plank naast de loopplank. Nog een oogenblik en de menschengroep houdt voor de turfschuit stil.

De schipper komt aan wal en neemt eerbiedig zijn muts af. Een Luikenaar zou raar opgezien hebben, had hij de groep gezien. Hij zou den edelen Louis de Geer hebben herkend, met zijn gade Jeanne de Neëlle, zijn twee zoons, zijn zes dochters en enkele trouwe dienaren.

Zonder veel te spreken of gerucht te maken komen allen aan boord; kruipen, de een na den ander door de turfopening in de daarstraks beschreven holte; nog een korte vermaning van den schipper, om zich vooral doodstil te houden en de opening wordt met eenige gereedliggende turven dichtgemetseld. Louis de Geer en de zijnen zijn geheel van de buitenwereld afgesloten.

De schipper wacht nu 't begin van den dageraad af, om onder zeil te gaan en de tegenwoordigheid van zulk een hoogen gast belet hem niet, om te fluiten en te zingen . . . harder nog dan anders, zou men haast zeggen!

Louis de Geer behoorde tot een oud-adellijk Luiksch geslacht. Zijn naam schijnt afkomstig van het riviertje, dat tegenwoordig Jaar of Jeker heet en bij Maastricht in de Maas valt. Dit watertje stroomt in schuine richting naar de hoofdrievier, g e e r t er dus naar toe, wat de naam ook schijnt aan te duiden.

De Geer's familie was tamelijk uitgebreid en ook eensgezind — totdat de Hervorming ook hier een breede scheur trok. Dat deel der familie, waarvan

De Geer het hoofd was, ging over tot den gereformeerden godsdienst, terwijl een andere tak roomsch bleef. Toch ging gelukkig de verwijdering niet over in haat.

Luik, tegenwoordig een provincie van België, was destijds een bisdom. 't Stond dus niet onder rechtstreeksch gezag van koning Filips of zijn landvoogden. Toch was de bisschop van Luik volmaakt eenstemmig met Parma en de andere dienaren van den Spaanschen koning.

Verscheidene jaren had De Geer ongemoeid in het bisdom gewoond. Het aantal gereformeerden was ook in 't Luiksche vrij aanzienlijk en zolang de Staatsche legers tusschen Brussel en Maastricht baas waren, had de bisschop van Luik zijn protestantsche onderdanen ongemoeid gelaten. Sinds echter Brussel en Gent en Antwerpen gevallen waren, Maastricht, ja zelfs Den Bosch door Parma was ingenomen, voelde onze kerkvorst zich geruster en begon met steeds klimmenden ijver zijn bisdom te »zuiveren« van het »protestantsche ongedierte«, zooals hij zei.

Zóó was de toestand voor De Geer steeds moeilijker geworden. En reeds geruimen tijd had hij er over gedacht, het voorbeeld van zoovele zijner broeders in den geloove te volgen en naar Holland te verhuizen.

In die jaren toch trok een stroom van honderden, duizenden landverhuizers uit Vlaanderen, Brabant en Luik naar de Noordelijke provinciën. Koning Filips verloor er 't beste gedeelte van zijn onder-

danen door. Want 't waren geen berooide vagebonden — integendeel: hoofden van groote handelduizen, kunstenaars, fabrikanten, kapitalisten, reeders, mannen op wie elk land trotsch had kunnen zijn. 't Is moeilijk te berekenen hoeveel Noord-Nederland aan die vluchtelingen uit het Zuiden te danken heeft.

Parma echter en de bisschop van Luik vermoedden 't niet alleen, maar zagen het. Ze deden dan ook wat ze konden, om dien uittocht te bemoeilijken. Wilden die ketters dan met alle geweld weg, dan was 't verkieslijker om ze door de Inquisitie te laten vonnissen! De opgestane provinciën hadden er dan geen voordeel van en tevens kwam hun geld en goed dan aan den koning.

Ge begrijpt dus, hoe voorzichtig De Geer te werk gaan moest, om zijn plan te doen gelukken. De moeilijkheden waren voor hem te grooter, omdat zijn bezittingen bestonden in vaste goederen. Die neemt men maar niet zoo onder den arm mee! Een reeder, die zijn schepen op zee heeft, kan ze gemakkelijk last geven, naar Amsterdam in plaats van naar Antwerpen te stevenen en aldus zijn zaak verplaatsen. Maar voor Louis de Geer was de zaak zoo gemakkelijk niet. Gelukkig kwamen zijn roomsche bloedverwanten hem te hulp. Die wilden de goederen toch gaarne in de familie houden, maakten, dat hij ze in 't geheim verkoopen kon, al was 't niet tegen den allerhoogsten prijs, en hielpen hem eveneens van zijn rijken inboedel af.

Hij vertrouwde echter dat geld in zijn eigen zak niet, daar hij de lange vingers van den prins-bisschop kende. Hij wist het te ruilen tegen wissels op Amsterdam, die in een klein pakje waren mee te dragen en waarvoor hij daar ter plaatse, te allen tijde het geld weer ontvangen kon.

Nu kwam 't er maar op aan, Luik in stilte te verlaten.

Welke afspraak hij met den Hollandschen schipper maakte, valt nu licht te begrijpen. In Luik teruggekeerd, strooide hij uit, dat zijn zaken hem verplichtten, met zijn gansche gezin naar Maastricht te reizen en vertrok dan ook naar die stad, midden op den dag, zoodat ieder 't wist. Niemand echter zag daar iets vreemds in: Maastricht was óók een Spaansche stad en De Geer liet zijn huis, zijn meubelen, zijn dienaren, liet alles immers achter! Niemand wist, dat het 't zijne al niet meer was.

Bij nacht, als we verhaalden, scheepte hij zich met de zijnen in.

Dat hun reis aangenaam was in hun turfcel, zal wel niemand gelooven. Telkens waren ze in ongerustheid, te zullen worden ontdekt, want Hollandsche turfschippers genoten in 't Spaansche land voor geen duit vertrouwen, sinds prins Maurits vijf jaar tevoren Breda had verrast.

Hoe onuitsprekelijk groot was dan ook hun blijdschap, toen de schipper de turven wegwerkte en hun toeriep: »Ge zijt gered — wij zijn in Holland!«

De een na den ander kwamen ze nu uit hun tijde-

lijke gevangenis te voorschijn. Op verzoek van De Geer richtte de schipper zijn schuit naar den oever. Daar liet de Luiksche edelman al de zijnen voor een oogenblik uitstappen; aan den oever der rivier, op den vrijgevochten bodem der Vereenigde Nederlanden knielden allen neer en in een vurig dankgebed stortte het hoofd des gezins zijn hart uit, dat overvloedig van dankbaarheid jegens Hem, die uit grooten nood had verlost.

Louis de Geer vestigde zich te Dordrecht. Daar woonden nog meer adellijke familiën uit Luik, zoodat hij er al dadelijk bekenden had.

Geldelijke zorgen kende hij gelukkig niet. 't Grootste deel van zijn vermogen had hij weten te behouden. Wat hij er mee deed, is ons niet bekend. Hij leefde te Dordrecht als een stil en vergeten burger, liet zich niet in met handelondernemingen, maar wist zijn fortuin toch zóó goed te beheeren, dat er voor elk zijner talrijke kinderen genoeg was, om onbezorgd de wereld in te gaan.

Hij stierf reeds in 1602, in de kracht zijn levens. Zijn echtgenoot heeft als weduwe nog 39 jaren geleefd en wijdde zich met voorbeeldige zorg aan de opvoeding harer kinderen.

Van die kinderen is de oudste zoon, Lodewijk geheeten, 't meest bekend geworden. Op onze scholen wordt verhaald van onze groote zeehelden, zooals Tromp en De Ruyter; van onze schilders, als Rembrandt; van onze dichters, als Vondel en Cats, maar niet minder belangrijk is de geschiedenis van menig-

een der groote kooplieden uit »onze gouden eeuw«. Lodewijk de Geer is niet de minste onder hen geweest. Hij heeft zijn nieuw vaderland onschatbare diensten bewezen; hij heeft schatten op schatten gestapeld; koningen behandelden hem bijna als gelijke — en bij dat alles was hij, wat men zegt, dat een koopman zoo moeilijk zijn kan: een oprecht, geloovig christen, in woord en wandel.

II.

LODEWIJK DE JONGERE.

Lodewijk, de vierde van dien naam uit het vaderlijk stambuis, was geboren in Luikerland, den 17den November 1587. Hij was dus, toen zijn ouders op zulk een merkwaardige wijze hun land ontvluchtten, bijna acht jaren oud. De herinnering aan die vlucht is hem altijd bijgebleven. En hoe lief hem Holland ook werd, dat zijn familie zoo gastvrij opnam, zijn geboortegrond vergat hij nimmer, gelijk ook in 't vervolg van zijn geschiedenis duidelijk blijken zal.

Dat zijn ouders hem een vrome opvoeding gaven, hoeven we niet te zeggen. Ze hadden daartoe een schoone gelegenheid. Te Dordrecht stond destijds als predikant bij de Waalsche gemeente, de godvruchtige en geleerde Johannes Polyander. Die Waalsche gemeenten waren óók gereformeerde ker-

ken, waar echter niet in 't Nederduitsch, maar in 't Fransch gepredikt werd. Men vond ze in verschillende steden van Holland en door de talrijke ballingen uit het Zuiden namen ze zeer in bloei toe. Van Ds. Polyander ontving de jonge Lodewijk onderwijs in de leer der waarheid, die tot de godzaligheid leidt.

Immers: de Geest van God heiligde dat onderwijs aan zijn hart en zoo kende hij reeds vroeg den eenigen troost, beide in leven en in sterven.

Ja, zeer vroeg bleek reeds, dat er ware godsvrucht in zijn hart woonde. Hij was als een Timotheus: van kindsbeen af had hij de Schriften geweten en uit de Schrift had hij onzen Heere Jezus Christus leeren kennen als den Verlosser en Zaligmaker, ook voor zijn eigen hart.

Maar — onderwijs in de waarheid is wel 't hoogste en voornaamste; echter niet het eenige, wat we noodig hebben. We moeten ook onderwezen worden, in alles wat er noodig is, om door dit leven te komen.

Daarvoor nu was te Dordrecht een schoone gelegenheid.

Vóór de Hervorming had in de Nieuwstraat bestaan het Grauw-zustersen of Klarissen klooster. Nadat Dordrecht zich voor den Prins van Oranje verklaard had, waren deze zusterkens gevlucht en de magistraat had het klooster in bezit genomen.

Op aandrang der predikanten werd er een Latijnsche school in gevestigd. Weldra was deze school

zeer beroemd. Van alle kanten stroomden de leerlingen er heen, zoodat er zelfs een tijd was, dat meer dan 500 leerlingen het onderwijs aldaar volgden, van wie verreweg de meesten van buiten de stad kwamen. Ook de bekende Johan de Witt en andere bekwame mannen uit onze geschiedenis, genoten er hun eerste opleiding.

Ds. Polyander, die naderhand hoogleeraar te Leiden werd, was destijds rector of hoofd van deze school. Geen wonder dus, dat ook de jeugdige Lodewijk er de eerste beginselen der wetenschappen leerde.

Nu waren de scholen destijds niet zulke prettig ingerichte gebouwen als tegenwoordig. En ook het onderwijs zal menigen leerling wel eens een zucht hebben ontlokt.

Van buiten zag het gebouw er in 't geheel niet prettig uit; 't is nog op-en-top een klooster. En van binnen was 't niet veel beter. De Geer nam met zijn mede-scholieren plaats in een groote, holle zaal op ruwe banken. Vroeger was 't de eetzaal der grauwe zusteren. De muren zijn kaal; de vloer is van steen. Smalle ramen laten het licht maar spaarzaam in 't vertrek vallen en zijn bovendien van buiten met ijzeren spijlen voorzien, waardoor men onwillekeurig aan een gevangenis gaat denken.

's Winters blazen de leerlingen wel eens in hun handen van de kou, want niets dan een groot turfvuur op den haard moet deze holle ruimte verwarmen.

Lodewijk moet vroeger op, dan de jongens tegen-

woordig, want winter en zomer door beginnen de lessen met klokslag van achten. En komt hij te laat — dan ondervindt hij, dat de rector plak en roede niet tevergeefs aan zijn zijde draagt. 't Waren tevens de strafwerktuigen, die gebruikt werden, als de luitaard moest worden getuchtigd of als de baldadige zijn straatschenderij boeten moest.

Ze stonden dus onder strenge tucht, die jongens, maar ze zijn er niet minder om geworden. De knapen uit ónzen tijd zijn misschien gewoon, zachter behandeld te worden. Maar deze jongens, die al vroeg op gevoelige wijze leerden buigen voor 't gezag, werden mannen van sta-vast, mannen met staal in 't lijf, die zelf ook in later tijd uitnemend de kunst verstonden, om anderen ontzag in te boezemen.

Christelijk was het onderwijs zeer zeker. Elke schooltijd werd begonnen en geëindigd met gebed en gesloten met psalmgezang. De Woensdag- en Zaterdagmorgen werd geheel besteed aan bijbelsch- en godsdienst-onderwijs.

Tusschen elven en eenen konden de jongelui middagmalen. En om drie uur ging de school voorgoed uit. Dat was een gejoel en een vreugde! Wel wisten de leeraren toen ook al van »huiswerk« opgeven, maar dat kon in de avonduren worden afgemaakt. Of anders 's morgens vroeg — want in dien tijd wisten men nog niet van lang te bed liggen.

Maar 's middags na drieën, dan was 't speeltijd. Daar wist ook Lodewijk de Geer van te genieten. Allerlei spelen deed hij op de ruime vlakten rondom

Dordrecht mee ; roeien en zeilen 's zomers op Maas en Merwede ; schaatsenrijden 's winters — hij bleef nooit thuis kniezen, maar genoot van 't leven, wat God er hem van te genieten gaf. Zelden echter waren zijn uitspanningen van dien aard, dat ze hem een berisping van zijn moeder of zijn onderwijzer op den hals haalden.

Na de studiejaren een buitenlandsche reis ondernemen, dat was zoo bij de aanzienlijke geslachten van dien tijd de gewoonte. Ook De Geer deed zoo. In 1605, op zeventienjarigen leeftijd, vertrok hij, vergezeld van de gebeden zijner vrome moeder. Hij hield zich voornamelijk in Frankrijk op, waar hij zijn studiën voortzette en de menschen en de wereld leerde kennen.

Welk een vreugde voor het moederhart, toen na driejarige afwezigheid haar oudste zoon, gezond naar ziel en lichaam, te Dordrecht wederkeerde !

Hij was 't nog met zichzelf niet eens, wat hij worden wilde. Zorgen kende hij niet en misschien zou hij dit onbezorgde leven nog geruimen tijd hebben voortgezet, als er niet iets was gebeurd, dat de keuze van beroep voor hem besliste.

Op zekeren dag wandelt hij op zijn gemak door een van de aanzienlijkste straten der schilderachtige Merwe-stad en ziet daar op 't balkon van een fraai heerenhuis een jong meisje staan.

't Is niet voor 't eerst, dat hij ze ziet, al kent hij noch haar naam, noch haar ouders.

Reeds meermalen ontmoette hij ze op de wandeling

en verleden Zondag zag hij haar ook bij 't uitgaan der kerk. Maar nog nimmer was een zijner kennissen in de nabijheid geweest, die hem wellicht zeggen kon, wie ze was.

Blijkbaar kan ze nog niet lang inwoneresse van Dordrecht zijn; de meeste Dordtsche familiën kent hij wel van naam en aanzien. Enkele kleinigheden in voorkomen en kleedij doen hem aan zijn oude vaderland: 't land der Walen, denken.

! Hoe 't komt weet hij zelf niet, maar dit is zeker, dat hij reeds meermalen aan dit onbekende meisje heeft gedacht.

En nu hij ze zoo ongedacht ziet, wil hij weten, wie ze is.

Vastberaden treedt hij op het balkon toe en vraagt, hoe ze heet.

Eenigszins verschrikt, antwoordt het meisje :
»Adriana !«

»En hoe heeten uw ouders ?«

»Mijn vader heet Laurens Gérard en mijn moeder Ode de la Fosse.«

Maar ze begrijpt, dat ze niet langer met den haar vreemden jonkman mag staan praten, gaat in huis en doet de balkondeur achter zich toe. Daar verhaalt ze, als een meisje past, dat voor haar ouders geen geheimen hebben mag, wat er is voorgevallen. Deze vragen zich af, wie toch die vreemde geweest kon zijn.

Lodewijk de Geer gaat naar huis. Maar de gedachte aan dit meisje kon hij niet kwijtraken. Hij

zag haar naderhand nogal eens, op straat, voor 't raam — maar hij moet er zich toe bepalen, haar beleeft te groeten, daar hij met haar familie niet in kennis is.

Ze neemt echter steeds grooter plaats in zijn gedachten in. Dat is, om kort te gaan, van dien aard, dat het verlangen in hem ontwaakt: »Mocht deze Adriana Gérard mijn huisvrouw eens worden — als 't God belieft!»

Hij wachtte zich echter wel daarvan iets te laten blijken.

Hoe licht toch kon deze Adriana iemand zijn, die hem heel niet paste! Hij doet evenwel onderzoek naar haar en hoort niet anders dan tot haar lof spreken. Haar ouders zijn, gelijk de zijne, uit Luik naar Dordrecht gevluchte gereformeerden, die daar ginds onder de aanzienlijkste familiën gerekend werden. Zij zelf is een deugdzaam meisje, die een goede en deugdelijke huisvrouw belooft te worden en naar 't getuigenis van Ds. Polyander wenschte zij in oprechtheid den Heere te dienen.

Dat was dus alles zoo mooi, als 't kon.

Maar De Geer begreep, dat hij vooreerst nog aan geen huwelijk kon denken. Man en vrouw kunnen van den wind niet leven en »'t er maar op wagen« is een groote zonde, want dat is God verzoeken. Hij moest dus zorgen, om 't maar heel eenvoudig uit te drukken, dat hij »aan 't verdienen« raakte. Want zóó groot was 't erfdeel zijns vaders niet, dat hij daar maar onbezorgd van leven kon.

Wat zou hij ter hand nemen ?

Na kort beraad besloot hij, in den handel te gaan. Daar had hij altijd zin in gehad ; bovendien, al wat in Holland maar kon, dreef handel tegenwoordig ; Holland handelde over den ganschen aardbol en werd er rijk van.

III.

HOE LODEWIJK »KANONNENKONING« WERD.

't Is de 27e Mei van het jaar 1612. Buiten prijkt alles in heerlijken lentedos. Dordrecht is een fraaie stad, zooals ze zich nu spiegelt in 't water van Maas en Merwe, waar de zon gouden glansen over glijden laat. Geen wonder, dat de schilders onzer »gouden eeuw« hier gaarne vertoeven.

't Is bruiloft. Lodewijk de Geer zal heden in 't huwelijk treden met Adriana Gérard. De laatste twee jaren hebben den jongen koopman heel wat mannelijker doen worden. De flinke knevel zet zijn gezond, blozend gelaat wat ernst bij. Maar de geestige oogen, tintelend van kracht en vernuft, temperen dien ernst en maken, dat menig Dordtenaar den bruijom, met zijn hooge gestalte en breede schouders, eens aankijkt en nakijkt en vindt, dat de bruid het niet licht beter had kunnen treffen.

In de woning der Gérard's zal de bruiloft worden

gevierd. 't Is nog vroeg in den morgen; Lodewijk vertoeft nog in de woning zijner moeder. Jeanne de Néelle is trotsch op haar oudsten zoon en ze heeft er reden toe, vooral waar ze als vrome vrouw eerbiedig 't hoofd buigt en God dankt voor dezen schat.

Met eigen hand heeft ze hem geholpen bij 't aandoen van zijn bruigomsgewaad. Sierlijk was de kleding der mannen in de 17de eeuw; kleurig en ruim; ze hielden van een vroolijk lint, van een heldere kleur, van een wapperenden pluimbos, van een schitterenden diamant.

Zwijgend zitten moeder en zoon een poos naast elkaar; zij met zijn hand in de hare gevat: Hij gaat vandaag voor altijd haar deur uit — dat stemt weemoedig. Tot nog toe was haar huis nog altijd zijn t h u i s; thans gaat dit anders worden en bij die gedachte parelt een traan in 't oog der weduwe.

Maar toch is ze ook weer verheugd, want hij krijgt een deugdelijke huisvrouw. Och, had haar man dezen dag eens mogen beleven! De zoon is sprekend het evenbeeld des vaders, in houding, in lichaamsbouw, in wilskracht, in godsvrucht!

Ja, ook in godsvrucht. Daar had ze onlangs een sterk voorbeeld van gezien.

De laatste vier jaren had Lodewijk, om zich in den handel te bekwamen en om langzamerhand zelf in zaken te komen, grootendeels in Frankrijk doorgebracht.

De teedere moeder was niet geheel zonder zorg geweest, toen ze hem ten tweedenmale daarheen zag

vertrekken, in de kracht van zijn jeugd, zonder eenige leiding. Toen hij nu onlangs voorgoed was thuisgekomen, had ze op zekeren dag, toevallig, op zijn kamer een boek gevonden, waarin hij van dag tot dag, gedurende die jaren had opgeteekend, wat er merkwaardigs met hem voorviel; ja vaak ook, wat hij dacht in zijn hart.

Terwijl zij 't in haar handen houdt, valt het open en onwillekeurig leest ze, wat haar zoon er, een der eerste dagen van zijn verblijf in Frankrijk, in geschreven had.

»Heden«, — zoo leest ze — »heb ik den Heere ernstiglijk gebeden en Hem gesmeekt, dat Hij mij door de kracht zijns Geestes wil bijstaan; dat Hij mij beware voor alle slecht gezelschap en behoede tegen alle bedrog; dat Hij mij niet geve overvloedige rijkdommen, die mij Hem doen vergeten, maar dat Hij bovenal zijn vreeze en liefde legge op den bodem van mijn hart. Daarenboven heb ik voor zijn aangezicht de gelofte afgelegd, dat ik van al wat de Heere mij zal doen gewinnen, de tienden aan Hem zal heiligen.«

Toen Jeanne de Néëlle dit gelezen had, was het boek haar hand ontgleden en zijzelve op haar knieën neergezonken, om den Heere te danken, die hare gebeden voor dezen zoon zoo kennelijk en rijkelijk had verhoord.

»Daar komt Elias,« zegt Lodewijk, die door 't venster keek.

Even later komt een man binnen, in de kracht

van zijn leven, een kleine veertiger zou men zoo zeggen, iedereen kent hem als een der deftigste burgers van Dordrecht.

De begroeting is zeer hartelijk. Jeanne verwelkomt hem als zoon, Lodewijk als zwager. Met een blik van goedkeuring monstert hij den bruidegom.

Dan yat hij zijn hand en zegt: »Ik kon niet nalaten, Lodewijk, om je 't eerst van allen te komen gelukwenschen, dezen dag. Moge de Heere God je een gelukkig huwelijksleven schenken. Een goede huisvrouw is een geschenk van God, ik heb het ondervonden — hier hapert zijn stem een weinig — en moge het je bovenal gegund zijn, tot in lengte van dagen met je huisvrouw saam te leven . . . wat mij niet gegund werd . . .«

De sterke man kan niet verder. De herinneringen wellen op in zijn hart, verdringen elkander en doen hem de stem hokken in de keel; tranen springen in zijn oogen en een gesmoord snikken doet vermoeden, wat smart hem 't hart doorknaagt.

Geen wonder, dat het hem te machtig werd.

Elias Trip was nog in 't jaar 1595 te Dordrecht gehuwd met Maria de Geer, een dochter van Louis de Geer, uit zijn eerste huwelijk. Tien gelukkige jaren sleet hij met haar te Dordrecht; gezegend in zijn zaken; gezegend in zijn echt, toen hij haar plotseling, in 't jaar 1605 verloor. Drie zoons liet ze hem na, mèt de herinnering aan de schoone jaren, aan haar zijde doorleefd. Is 't wonder, dat zijn hart v o l was, aan den morgen van dezen bruiloftsdag?

Ook zijn moeder en zwager zijn bewogen. Zwijgend drukt Lodewijk zijn hand en Jeanne voegt hem toe: »Ge hebt immers leeren berusten in 's Heeren wil?»

»Dat heb ik,« zegt Elias, zijn tranen drogende; »ik heb het den godsman van den ouden dag leeren nazeggen: De Heere heeft gegeven, de Heere heeft genomen, de Naam des Heeren zij geloofd! Maar daarom ben ik mijn lieve Maria niet vergeten.«

»Dat hoeft ook niet, mijn zoon. Wij vergeten haar geen van allen.«

»Ook zal ik uw bruiloft niet verder bedroeven, door mijn verdriet te laten blijken. Ik zal mijn smart mannelijk onderdrukken en blijde zijn met de blijden: de Heere zal mij daartoe kracht verleen. Dit ééne oogenblik zult gij mij vergeven?»

»Het eert u, Elias. Ge toont er door, dat ge Maria waardig waart. Maar waar we nu toch nog eenige oogenblikken vóór ons hebben, daar wil ik er gebruik van maken, om je nog eens recht hartelijk te danken, voor alles wat je voor Lodewijk deedt.«

»Kom, kom, moeder — gaat ge nu dat oude liedje wéér zingen?»

»Dat is niet meer dan mijn plicht! Je hebt hem voortgeholpen in Frankrijk; je bent zijn voorspraak geweest bij je handelsvrienden; je hebt hem geholpen, om zijn eigen zaken te beginnen — in een woord: Je hebt hem te paard gezet.«

»Dat is wel 't minste, wat men voor zijn familie doen mag, moeder!« antwoordt Trip lachend, terwijl

de bruidegom even weggaat, om nog wat te halen.

Van dit oogenblik maakt Elias Trip gebruik, om er nog aan toe te voegen :

«Er is ook een klein beetje eigenbelang bij in 't spel, moeder. Ik heb hem te paard gezet, dat kan zijn; maar gij zult zien, dat hij weldra rijden kan als de beste ruiter. En ik hoop, dat de namen Trip en De Geer vele malen gezamenlijk in de handelswereld mogen genoemd worden. Daar zit in Lodewijk g e n i e, moeder. Hij zal een groot koopman worden. Uw oogen zullen 't zien, hoop ik.»

Moeders oogen schitteren van vreugde, als de bruidegom, stralend van gezondheid en levenslust, weer binnenkomt. Daar het tijd wordt, maakt de gansche familie De Geer zich gereed, om naar de woning der bruid te rijden.

't Is een recht deftige bruiloft. De aanzienlijkste familiën uit Dordrecht waren er bij tegenwoordig. Al staat het ons niet beschreven, 't is toeh wel waarschijnlijk, dat Ds. Polyander het huwelijk heeft gesloten. Immers, hij was destijds nog te Dordrecht — eerst enkele jaren later zou hij tot hoogleeraar te Leiden worden benoemd — en hij was jarenlang een huisvriend geweest bij beide familiën.

De eerste drie jaren van zijn huwelijksleven brengt De Geer te Dordrecht door. Hij heeft nu zijn eigen zaken en die zaken breiden zich telkens meer uit. Zijn handelswaar was nu juist niet van vredelievende strekking. Alle wapentuig: kanonnen, geweren, kruit, lood, pieken, hellebaarden, lansen, kurassen, alle

artikelen, waarvan men zich destijds in den krijg bediende, lagen in zijn magazijnen opgestapeld en hij trachtte ze, geheel Europa door, aan den man te brengen.

Dat was in dien tijd een zeer winstgevende handel. Wel waren het de dagen van 't twaalfjarig Bestand, maar zoowel Spanje als de Vereenigde Nederlanden rustten zich toe, om den krijg te hernieuwen. Daarbij waren de landen òm de Oostzee gelegen, voortdurend met elkaar in oorlog, terwijl in Duitschland de voortteekenen van den vreeselijken dertigjarigen krijg reeds werden gezien.

Overall was dus behoefte aan oorlogstuig. Vandaar dat Elias Trip zijn zwager dezen tak van handel zeer terecht had aangeraden. Er kwam nog bij, dat in de Indiën de krijg voortduurde en dat Trip nauw betrokken was bij de onlangs opgerichte Oostindische compagnie. 't Pad was dus voor De Geer wel geëffend.

Maar er was ook heel wat concurrentie. En dat De Geer weldra een koning onder de kooplieden werd, had hij te danken aan den zegen des Heeren, die hem zulke schitterende bekwaamheden schonk en hem er zulk een ijverig en gelukkig gebruik van deed maken.

De Geer had een zeldzaam juisten kijk op de dingen. Dat bewees hij duidelijk, door in 't jaar 1615 naar Amsterdam te verhuizen.

Hij was immers bezig, van zijn zaken een wereldhandel te maken. Maar waar kon hij zich dan beter

vestigen, dan te Amsterdam, dat juist in die dagen bezig was, een wereldstad te worden. Dáár klopte het hart van Holland. Dáár was het middelpunt van onze handelsbeweging. Daar waren kantoren gevestigd van alle buitenlandsche handelshuizen, die wat beteekenden. Wie mee wou doen niet alleen, maar wie langs eerlijken weg de eerste wou worden in zijn bedrijf, moest dáár wonen. Dat begreep De Geer. En zooals hij 't begreep, zoo deed hij.

't Ging wel niet gemakkelijk, het geliefde Dordrecht te verlaten, waar zooveel verwanten en vrienden van hem en zijn vrouw achterbleven. Temeer niet, omdat destijds een reisje van Dordt naar Amsterdam een heele onderneming was. Maar toch deed De Geer den stap; zijn Adriana, als een vrome huisvrouw, volgde met haar twee kinderen haar man en 't heeft hun geen van beiden ooit berouwd.

Elias Trip bleef voorloopig te Dordrecht. Hij was niet lang tevoren hertrouwd met de dochter van een der Dordtsche burgemeesteren. Toch moet hij ingezien hebben, dat zijn jonge zwager den juisten weg insloeg, want in 1617 trok hij ook naar Amsterdam en waren alzoo de verwanten weer vereenigd.

Hoe groot de roep was, die reeds destijds uitging van de bekwaamheden en de uitgebreide handelsbetrekkingen van De Geer, bleek duidelijk in datzelfde jaar 1615. De Staten-Generaal wenschten voor de vloot niet minder dan 400 stukken geschut aan te koopen. En hoewel De Geer eerst 28 jaren oud was, werd hij aangewezen, om naar Zweden te

reizen — destijds het ijzerland bij uitnemendheid — en daar de kanonnen aan te koopen. Hij deed dit tot der Staten hoogste tevredenheid. Zij begrepen, hoeveel een wereld-handelaar in oorlogsbehoeften als De Geer voor hen waard was. Zijn magazijnen te Amsterdam waren een onschatbare voorraadschuur in dagen van strijd, daar er gewoonlijk genoeg opgestapeld lag, om een half leger volkomen uit te rusten tot den krijg. Dit werd beter nog, toen Elias Trip zich ook te Amsterdam vestigde en er reusachtige koper- en ijzerfabrieken oprichtte, die de bewondering opwekten van alle bezoekers der stad.

Geen wonder dus, dat de Staten De Geer begunstigten, waar ze konden en vooral den invoer van al zijn artikelen zooveel mogelijk gemakkelijk maakten.

Amsterdam was kort te voren belangrijk uitgebreid. Drie prachtige, breede straten, die als een halve maan de oude stad omsloten, waren pas aangelegd: De Heeren-, de Keizers- en de Prinsen-gracht. Op de Keizersgracht kocht De Geer een huis, dat hij eenige jaren later tot een schier vorstelijke woning liet verbouwen.

»Het huis met de hoofden,« heette het — en heet het nog — naar de beide menschenhoofden, die bovenaan in den voorgevel waren aangebracht.

Daar heeft De Geer vele jaren in vrede en liefde met zijn huisvrouw doorgebracht. Hun echt was rijk gezegend. Zestien kinderen schonk de Heere hun. Vromelijk zou De Geer er dan ook nimmer melding

van maken, dan met de bijvoeging »kinderen, die God mij gaf.«

Ondertusschen breidden zijn zaken zich steeds meer uit. Met de meeste Europeesche regeeringen stond hij in geregelde briefwisseling. Ze wisten, dat ze nergens beter terecht konden voor hun menigvuldige krijgstoerusting, dan te Amsterdam bij Lodewijk de Geer. 't Zij alleen, 't zij in compagnie met zijn zwager, breidde hij zijn zaken elk jaar verder uit, tot er iets gebeurde, dat hem van grootkoopman ook groot-fabrikant en groot-landbezitter maakte.

IV.

DE ZAKEN BREIDEN ZICH STEEDS UIT.

Op zekeren dag van het jaar 1617 krijgt De Geer een aanzienlijk bezoek. Niemand minder dan de gezant van den koning van Zweden is bij hem toegelaten. De koning was de vrome en beroemde Gustaaf Adolf; de man, dien God gebruikt heeft, om de vertrapte Protestanten in Duitschland te verlossen.

»Mijnheer De Geer,« zegt de gezant, »ik ben hier namens mijn vorst gekomen. Mijn doel is, hier te Amsterdam een groote som gelds te leenen, die mijn koning noodig heeft, om krijg te voeren tegen de vijanden van ons land. Nu kom ik u vragen, om uw hulp en voorspraak. Als gij zelf met een flinke som

voorgaat, zullen anderen allicht volgen. De Hoogmogende Heeren Staten-Generaal hebben bovendien mijn koning reeds een maandelijksche toelage in geld beloofd; op deze wijze zouden wij uit onze dringende geldverlegenheid gered zijn.«

De Geer denkt eens even na. Zijn handel met Zweden is zeer uitgebreid. Als dat land ónderging in den strijd tegen zijn machtige vijanden, kon die handel wel eens een leelijke klap krijgen. Daar komt bij, dat Gustaaf Adolf de groote kampvechter is voor de zaak der protestanten, waarvan hij zelf ook zulk een groot voorstander is.

»Mijnheer de gezant — u begrijpt wel, dat ik mijn geld zeer goed in mijn zaken gebruiken kan. Maar uit hoogachting voor uw koning wil ik hem trachten te helpen. En ook vanwege de vriendschap, die er altijd tusschen uw volk en het onze bestaan heeft. Maar, zeg me, op welke voorwaarden wil uw koning geld leenen?»

»Natuurlijk tegen een behoorlijke rente.«

De gezant noemt nu een procent, dat De Geer niet te laag voorkomt.

»Maar nu nog wat. Gij moet me niet kwalijk nemen, maar als uw koning nu eens niet betalen kan? Ge zegt het zelf: uw land is niet rijk...?»

»Ge dient in mijn koning een weinig vertrouwen te stellen, mijnheer De Geer.«

»Dat doe ik ook,« antwoordt onze koopman beleefd. »Maar uw koning is, gelijk wij allen, sterfelijk. En voor dat geval zou ik wel eenigen waarborg willen

hebben, dat ik, en anderen met mij, ons geld niet kwijt zijn. Dát is voorzichtige handel.«

»Als wij dan de opbrengst der kopermijnen, die aan den Staat toebehooren, tot onderpand gaven voor 't behoorlijk nakomen van onze verplichtingen?«

»Dat was te probeeren,« zegt De Geer. En na even nagedacht te hebben: »Nu, mijnheer de gezant, ik zal zelf met een flinke som vóórgaan en dan zien, wat ik hier te Amsterdam verder bijeen kan krijgen. Komt de som bij elkaar, dan doen we zaken.«

»Uitmuntend, mijnheer De Geer; ik twijfel niet, of de zaak komt in orde.«

Wel in zijn schik verlaat de gezant het »huis met de hoofden.« Hij weet het: Als hij De Geer méé heeft, is de zaak al half in orde. Weldra is ze zelfs heelemaal in orde. De Amsterdamsche geldmannen — Lodewijk de Geer voorop — leenen den koning van Zweden een aanzienlijke som gelds. Mocht dit rijk onverhoopt de rente niet kunnen betalen, dan mogen de geldschieters beslag leggen op de opbrengst der Zweedsche kopermijnen.

't Is te begrijpen, dat De Geer zodoende in hooge gunst kwam bij Gustaaf Adolf, die hem, gelijk 't vervolg ons leeren zal, voorrechten schonk van allerlei aard. Nu, dat mocht ook wel. »Voor wat, hoort wat,« zegt een oud spreekwoord. En als we b.v. lezen, hoe De Geer den koning in 't jaar 1628 alleen 200.000 gulden voorschoot, dan mocht waarlijk Gustaaf Adolf voor hem ook wel wat doen. Daar mankeerde het dan ook niet aan.

Hij genoot bovendien 't vertrouwen van den koning. Toen deze in 't jaar 1632 met zijn zegevierend leger in 't hartje van Duitschland stond, moest De Geer uit Amsterdam overkomen, daar de koning hem over allerlei gewichtige zaken raadplegen wilde. De gunst des konings wekte wel sommiger nijd op, maar wisselijk liet De Geer de nijdigen keffen, zonder er zich iets aan te storen.

De Geer werd weldra de rechterhand van den koning van Zweden. 't Zij er geld moest worden geleend, 't zij er troepen moesten aangeworven, schepen gekocht, uitgerust en bemand, 't ging alles door tusschenkomst van den Amsterdamschen koopman. Daarbij vergat deze zijn eigen zaken niet. Niets, van 'tgeen hij eens begon, liet hij steken. Zoo breidden zijn zaken zich elk jaar uit.

Schatten verdiende hij er mee. Wie in die dagen, toen het geld zooveel schaarscher was dan tegenwoordig, zomaar *f* 200.000 leenen kon, was zeker een vermogend man. En tot zijn dood toe heeft hij zijn gelofte gehouden, om het tiende deel van zijn winst voor de armen te besteden. Geen cent kwamen deze aan hem te kort. Zooals in alles, was hij ook in zijn armenrekening uiterst sekuur. Als hij zijn boeken in orde had gemaakt en zijn winst nauwkeurig berekend had, werd er direct het tiende deel afgeschreven voor de armen. Voor hen hield hij er zelfs een aparte boekhouding op na. 't Gebeurde wel eens, dat hij een heel kapitaal voor de armen had liggen, want hij gaf zoo maar niet in den blinde

weg. Geld renteloos laten liggen, was zijn aard niet. Uit zijn armenfonds stak hij dan soms gelden in zijn zaken. Maar dat werd alles nauwkeurig geboekt en trouw kregen de armen het geld weer terug plus $6\frac{1}{4}$ pCt. rente 's jaars, omdat hij hùn geld voor zijn eigen zaak gebruikt had. Men berekent, dat De Geer gedurende zijn leven wel een half millioen gulden voor binnen- en buitenlandsche armen, verdrukten en vervolgden heeft besteed.

De talrijke schepen, die hij voortdurend op zee had, assureerde hij nooit. Of liever, hij assureerde ze bij den Heere God. Dat wil zeggen: voor elk schip, dat door Gods goedheid behouden thuis kwam, gaf hij een aanzienlijke som aan de armen. Gewoonlijk bepaalde hij die som van te voren in een plechtige gelofte aan den Heere. En ging er een schip verloren — dan kregen de armen tòch nog wat: »Ik kan 't lijden,« zei De Geer, »maar zij niet.«

Tot nog toe had de Geer slechts h a n d e l g e d r e v e n in kanonnen, geweren en allerlei wapentuig. Hij begon ernstig te overwegen, hoeveel voordeliger 't voor hem zou zijn, als hij al deze zaken in zijn eigen fabrieken kon laten vervaardigen.

Daar was hier in Holland geen denken aan. Voor eerst zou dan het ruwe ijzer naar hier vervoerd moeten worden en dan moest er voor 't smelten dure brandstof worden gebruikt — dan was er geen denken aan, om met andere kanonnen-koningen te kunnen concurreeren. Neen, op de plaats zelf, waar 't ijzer uit den grond komt, moest het verwerkt worden.

De Geer liet daartoe zijn oog vallen op Zweden. Dit land is rijk aan allerlei ertsen. De koper- en zilvermijnen werden er al sinds jaren ontgonnen. Zij leverden den grootsten rijkdom des lands op. De betalingen der Zweedsche regeering aan buitenland- sche handelshuizen b.v. geschiedden gewoonlijk in staven bewerkt koper.

Van de rijke ijzermijnen was evenwel nog zeer weinig partij getrokken. Een sterk staaltje willen we daarvan meedeelen. Tot voor korte jaren ging het ruwe ijzer naar Duitschland; dáár werd het dan tot kanonnen gegoten en voor groote sommen kocht dan de Zweedsche regeering die kanonnen weer voor haar eigen leger! Wel waren er thans in Zweden zelf eenige smelterijen en gieterijen, maar 't haalde weinig uit. De Zweden hadden ten eerste geen geld, om dure fabrieken te bouwen en ze hadden in de tweede plaats het rechte verstand niet, om het ijzer deugdelijk te bewerken. Dat was geducht jammer, want het Zweedsche ijzer is, naar men zegt, het beste ter wereld en de gelegenheid is nergens schooner, om het goedkoop te bewerken en te ver- voeren.

De Geer was van dit alles volkomen op de hoogte. Hij was geen man, die over één nacht ijs ging en daarom had hij een zijner vrienden belast, om een grondig en uitgebreid onderzoek in te stellen naar de Zweedsche ijzer-mijnen. Toen hij alles goed wist en begreep, dat daar iets, ja veel te verdienen viel pakte hij de zaak aan op zijn De Geer's. Dat wil

zeggen : Hij ontzag geen kosten, maar deed alles in 't groot — en degelijk.

Dat kon 'n paar jaren later de reiziger met eigen oogen aanschouwen, als hij de Oostkust van Zweden bezocht.

Niet ver van de kust af, is een welvarend stedeken Finspong geheeten. Ziet men in 't rond : 't Is alles berg en bosch, wat men opmerkt. Maar die bergen houden in hun schoot voor millioenen guldens ijzererts verborgen, al zou men dat zoo niet zeggen, die statige, donkergroene sparren- en dennenbosschen aanzien, waarmee ze bedekt zijn. In het dal spat een schuimend riviertje, dat daarginds een zilveren waterval vormt, bekoorlijk voor 't oog, om aan te zien.

Alles wat men hier in den verren omtrek ziet, behoort aan Lodewijk de Geer. Hij heeft ze gepacht : bergen en bosschen, met al wat er op en in zit. En later zal hij van pachter kooper worden. Hij heeft ze niet gepacht, om er te gaan jagen — dáár zijn ze te duur voor ! Wie een kijkje neemt, ginds in dat dal, zal 't wel anders merken !

Daar ziet men midden in deze woeste natuur de grootste bedrijvigheid !

De Geer heeft hier in een paar jaren als 't ware een gansche fabrieksstad uit den grond getooverd ! Twaalf groote smederijen zijn er gebouwd, met zes reusachtige hamers, benevens een groote, dubbele smeltoven en alles wat er voor 't gieten noodig is.

Heele rijen van arbeiderswoningen koesteren zich als lichte plekken temidden der sombere bosschen-

wereld in de bleeke, Noordsche zon. Ge hoort hier geen Zweedsch spreken. 't Is meest Luikerwaalsch. De Geer heeft uit Luik tal van protestantsche gezinnen laten overkomen. Die verstaan de kunst, om het ijzer te bewerken ! Want daar in Luik hebben ze nooit iets anders gedaan. Hij zorgt voor hen als een vader : kerk en school, door hem gebouwd, bewijzen het. En hij heeft van Gustaaf Adolf de belofte verkregen, dat zij in dit Luthersche land vrijelijk den gereformeerden godsdienst mogen blijven belijden.

Welk een drukte, alom in 't rond ! H i e r ziet ge ze bezig, het ruwe ijzer uit de bergen te graven ; anderen hakken de pijnboomen om : dat geeft brandhout voor niemendal en tevens voedsel voor de steeds hongerige haarden en ovens.

Het water der beek — ja, daar hebben de Zweden zelf van staan kijken, hoe het mogelijk was, om uit gewoon water zooveel geld te maken. Maar De Geer was niet van plan, dat water voor niets te laten stroomen. Hij liet er tal van schepraderen in bouwen, die door den stroom werden bewogen en die beweging weer overbrachten op de verschillende machines, aan den oever opgesteld. Dat was wel zoo goedkoop, als 't kon.

Binnen weinige jaren was Finspong zóó tot bloei gekomen, dat Zweden geen enkel kanon meer in 't buitenland hoefde aan te koopen ; ze werden alle te Finspong gegoten. Tevens werden van daar uit voor een goed deel de Amsterdamsche magazijnen gevuld.

Aangemoedigd door' dezen goeden uitslag, pachtte De Geer ook in andere streken van Zweden ijzer-smelterijen. Bovendien richtte hij koper-smederijen op. Geen jaar ging er voorbij, of hij breidde zijn zaken alwéér uit. Van inkrimpen wist hij niet.

't Gaf wel heel wat gemor onder de Zweden zelf. Ze zijn van nature tamelijk trotsch en zij konden 't niet verkroppen, dat een Hollander de beste brokken van hun land kreeg.

Dit kwam De Geer ter oore en hij gaf hun eens ten antwoord :

»Goed ; ik wil mij heelemaal uit uw land terug-trekken. Maar dan moet ge ook alles, wat ik hier opgericht en gebouwd heb, tegen de volle waarde mij afkoopen.«

Beschaamd dropen de mopperaars af. Want ze wisten wel, dat ze bij al hun inbeelding arm waren en De Geer met zijn kapitaal n o o d i g hadden.

De Zweedsche regeering zag haar belang beter in. Zij schonk aan De Geer eerst het Zweedsche burgerrecht en nam hem en zijn nakomelingen later zelfs op in den adelstand. De Geer bleef zich echter steeds een Hollander gevoelen. Afwisselend woonde hij in Zweden en te Amsterdam. 't Was een geluk voor hem, toen zijn zonen wat grooter werden. Sommigen hunner zond hij naar Zweden; anderen bleven te Amsterdam, maar bijna allen stonden hun vader getrouw bij in zijn steeds zich uitbreidende zaken.

EEN AANGRIJPEND STERFBED.

Wij zijn te Amsterdam op de Keizersgracht, in het «huis met de hoofden». 't Is Vrijdag, de 22e December van het jaar 1634. 't Is doodstil in huis; buiten zelfs is stroo op de straten gelegd, opdat de raderen der talrijke wagens hun geknars niet in huis zullen laten hooren. Want er is een zieke in huis; een doodkranke.

Adriana Gérard, de trouwe huisvrouw, de zorgzame moeder, ligt op haar sterfbed. Twee en twintig jaar lang is ze met haren Lodewijk in den echt verbonden geweest. Maar de dood spaart rijk noch arm. De Geer heeft zeer veel invloed, in binnen- en buitenland, maar met den dood kan hij geen schikking treffen.

Ziet hem daar zitten, aan de stervenssponde zijner vrouw! Hoe moeilijk valt hem het scheiden! Hij is zoo gelukkig geweest. Steeds waren hij en zijn vrouw één van hart en één van zin. En dat niet alleen wat aangaat de zaken van dit aardse leven, maar bovenal ook in de hemelsche dingen. Ze was een ware discipelin des Heeren en daarom vreest ze den dood niet. Zij moet haar man troosten, in plaats van hij haar! En hij heeft waarlijk wel troost noodig! Met verscheidene kinderen blijft hij achter. De oudste is

ruim twintig jaren en onder hem volgen ze in een lange rij, steeds kleiner wordend, tot aan de jongste toe, een kind van slechts enkele dagen, dat in een nevenvertrek in een wiegje zacht sluimert.

Straks moet De Geer voor al deze kinderen vader en moeder tegelijk zijn. En waren ze nu allen maar, zooals de oudste, Laurens, die reeds 's vaders rechterhand is in zijn zaken! Maar daar zijn er bij opvliëgend van aard of lui of zwak — o, de moeder kent ze zoo goed, want ze heeft nooit anders dan voor haar kinderen geleefd!

De kranke ontwaakt uit een korte, onrustige sluimering. Ze slaat een blik vol liefde op haar man en zegt zacht: »'t Zal nu niet lang meer duren, Lodewijk!«

Deze woorden deden De Geer in tranen uitbarsten.

»Neen, Adriana, ik kán je nog niet missen. Wat zal er van de kinderen worden, als ze je moeten missen? Hoe zal ik ze alléén kunnen opvoeden, gelijk 't behoort?«

»Niemand is onmisbaar,« antwoordt de kranke. »Wat God doet is welgedaan. Ik heb al mijn kinderen Hem opgedragen: Hij zal hun Vader zijn.«

't Was aandoenlijk deze doodelijk vermoeide en kranke te zien wachten op de engelen Gods, die haar ziele zouden voeren in de gewesten der eeuwige zaligheid.

»Adriana,« vraagt De Geer even later, zich tot kalmte dwingende, »is nu alle vrees voor den dood weggenomen?«

Een glans komt op het gelaat der zieke. Haar stem was sterker dan daarstraks.

»Drie dagen en nachten wacht ik reeds op het heil des Heeren,« klinkt het van haar lippen. »Hij zal mij opnemen in heerlijkheid. Ik verlang er naar; ik hijg er naar, om bij Christus te zijn, want dat is verre het beste. Ik verlang niet anders; maar wil de Heere mij nog laten leven, dan is het ook goed.«

Stil zit haar man aan het ziekbed. Hij verkwikt zich aan haar groot geloof.

»Lodewijk,« zegt de kranke wat later, »laat nu al de kinderen binnenkomen, een voor een. Ik wil afscheid van hen nemen, want ik voel, dat het einde nadert.«

't Was een lange stoet. De een na den ander komen ze voor het bed der stervende. De oudsten, onder den diepen indruk dezer treurige ure; de jongeren, verwonderd, bedroefd, maar niet recht wetend, wat er toch te doen is. Met een enkel woord neemt de moeder van ieder afscheid. Voor elk heeft ze juist het woord, dat voor d i t kind past. Dat laatste woord, die laatste blik hunner moeder, ze waren, om nooit te vergeten! Ieder op zijn beurt moet haar een kus drukken op het bleeke gelaat, terwijl zij met haar zwakke vingers ze voor 't laatst liefkoost. Eindelijk zijn er vijftien geweest.

»Breng nu mijn Benjamin nog even hier,« vraagt de zieke.

Benjamin, dat was de jongste, die, nog maar weinige dagen oud, in zijn wieg ligt. 't Kind wordt ge-

haald en de moeder voorgehouden. Zij kust het op de kleine, roode lipjes, die zoekend rondgrijpen en tranen wellen in haar oog.

»Breng het kind weg«, zegt ze. »Hij zou mij werkelijk nog aan deze aarde binden.«

Nu wordt ze van uur tot uur zwakker. 's Morgens om halftien begint de doodsstrijd. Haar man zit naast haar, heur klamme hand in de zijne.

Nog even opent ze den mond en gebogen over haar lippen hoort De Geer :

»Het Kerstfeest — daarboven ! Eere zij God in de hoogste hemelen !«

Des morgens te tien ure, 's Vrijdags vóór het Kerstfeest, ging Adriana Gérard heen naar het Vaderhuis, waar vele woningen zijn.

Welk een droevig Kerstfeest voor De Geer en de zijnen ! Toch hoefde hij niet te treuren, als degenen, die geen hope hebben. De Geer kende den eenigen, waarachtigen troost, beide in leven en in sterven, en hij wist, dat zijn geliefde doode dien troost óók gekend had.

Zóó kwam het, dat hijzelf er van schrijven kon :

»Vrijdag, voor het Kerstfeest, heeft het God behaagd, uit dit jammerdal mijn zeer beminde echtgenoot tot zich te nemen. God, die mij ontnam, wie mij op aarde 't liefste was, schenke mij genade, dat ik steeds meer de ijdelheden dezer wereld moge ontvluchten en voortaan Hem moge wijden mijn gansche hart en het overschot mijner dagen ; Hij doe mijn kinderen steeds leven tot Zijn eer, opdat ze Hem

mogen dienen en vreezen al de dagen huns levens en hiernamaals met ons, hunne ouders, mogen binnegaan in de eeuwige tabernakelen.«

En dat dit geen ijdele woorden waren, werd genoegzaam bewezen door de waarlijk christelijke opvoeding, die de kinderen van hun vader hebben ontvangen.

VI.

DE KANONNENKONING RUST EEN OORLOGSVLOOT UIT.

't Is in 't midden der maand Februari, van het jaar 1644. Twee heeren begeven zich deftig, in een karos, naar het Haagsche Binnenhof, waar de stadhouder Frederik Hendrik verblijf houdt. De eene is de gewone gezant van Zweden bij de Staten-Generaal, die den burgerlijken naam van Spiering draagt. De ander is Lodewijk de Geer, op 't oogenblik »buitengewoon gezant« van Zweden.

Hij heeft een heele reis achter den rug, in de laatste weken. 't Jongste Kerstfeest bracht hij nog door in de hoofdstad van Zweden, maar vóór Nieuwjaar was hij al afgereisd, en door Duitschland heen, waar hij verscheidene samensprekingen hield, naar Amsterdam getogen. Ook daar had hij maar even vertoefd en thans staat hij op 't punt, zijn opwachting te gaan maken bij den stadhouder.

Zulke verre reizen waren toen geen gekheid ; op zee ging 't nog al ; men kon 't zich daar op zijn eigen schip gemakkelijk genoeg maken ; maar te land ! 't Beste was — en dat had De Geer ook gedaan — er een eigen reiswagen op na te houden. Maar ook dan was de reis, vaak over slechte wegen in 't hartje van den winter, verre van aangenaam.

't Was dan ook geen plezierreis geweest. Zweden, waar De Geer zulke uitgebreide bezittingen en zulke groote belangen had, zat in nood en nu was hij door de Zweedsche regeering uitgezonden, om hulp te zoeken.

Met dat doel heeft hij gehoor gevraagd bij den stadhouder.

»Uwe Hoogheid weet,« zoo zegt hij, »dat Zweden sedert eenige maanden in oorlog is met Denemarken. Te land kunnen wij 't met de Denen wel klaar spelen, maar ter zee zijn ze ons de baas. Daarom hopen we, dat Holland ons helpen zal.«

Hoe dat zoo gekomen was, tusschen Denemarken en Zweden, is met weinig woorden te zeggen.

Koning Christiaan van Denemarken was een verstandig vorst, maar een echte plaaggeest voor Zweden. Gustaaf Adolf placht van hem te zeggen : »Ik acht koning Christiaan zeer hoog, maar ik wou, dat we niet zulke dichte bureu waren.«

Toen het Zweden zoo goed ging, zag hij dit met een nijdig oog aan. Door allerlei kleine plagerijen maakte hij 't zoo bont, dat dit rijk hem in 1643 den oorlog verklaarde.

Behalve aan de Zweden, had koning Christiaan ook verbazend 't land aan de Hollanders en wel omdat wij met de Zweden zulke goede maatjes waren.

Nu leert een blik op de kaart van Europa, dat men om uit de Noordzee in de Oostzee te varen, door de Sont moet. Koning Christiaan hield stijf en strak vol, dat dit vaarwater particulier eigendom was van Denemarken. Elk schip, dat er door wou, moest tol betalen. Die tol was in den laatsten tijd meer dan verdubbeld, met het kennelijke doel, om den Hollandschen handel te knakken.

Voor al De Geer ondervond daarvan veel last en schade. Ook waren al meermalen zijn schepen aangehouden en onderzocht, onder voorwendsel, dat ze verboden waar in hadden.

Hij had dus de zending der Zweedsche regeering gaarne op zich genomen, want ook zijn eigen belangen stonden op 't spel. Hij hoopte, dat Holland wel helpen zou.

Dat viel hem echter tegen.

»Mijnheer De Geer,« zegt Frederik Hendrik, »ik weet van dien oorlog alles af. Mij dunkt, de Zweden zijn wel wat haastig geweest. Zij zijn maar begonnen met vechten, zonder te probeeren, of de zaak langs anderen weg kon worden geschikt.«

Dat was zoo. Maar 't was ook duidelijk geweest, dat Denemarken met geweld oorlog w o u. Daarom was Zweden eenvoudig begonnen, zonder zijn vijand tijd te laten, zich te versterken. De Geer liet niet

na, dit alles den stadhouder te zeggen. Maar 't baatte niet veel.

»'t Spijt me wel, mijnheer De Geer, maar er is hier overhaast gehandeld, daar blijf ik bij. Ik kan u dan ook niet beloven, dat ik de Staten-Generaal raden zal, aan uw verzoek gevolg te geven. Ik betreure dezen oorlog zeer.«

Dat was niet erg bemoedigend. Want als Frederik Hendrik ergens tegen was, dan waren de Staten er gewoonlijk ook tegen — dat wist De Geer ook wel! Hij liet zich echter niet zoo gemakkelijk uit het veld slaan en begon Zijn Hoogheid aan te toonen, dat het belang van Holland hier net zoo goed op 't spel stond als dat van Zweden. Want als koning Christiaan het won, dan zou hij het den Hollandschen handel op de Oostzee zeer moeilijk maken, dat was zeker! En de prins moest niet vergeten, dat er jaarlijks meer dan 2000 Hollandsche schepen door de Sont voeren! Niets hielp echter en de heeren konden ongetroost vertrekken.

Ze begrepen wel, waar de schoen wrong. Frederik Hendrik was een daagje ouder geworden en met de jaren had hij grooter tegenzin gekregen in den krijg. Reeds begon men van alle kanten te spreken over den vrede, die vier jaar later ook werkelijk te Munster gesloten werd. Daarom was 't hem niets naar den zin, dat er in 't Noorden nu weer een oorlog was uitgebroken, die den algemeenen vrede maar vertragen zou.

Dan kwam er nog wat bij. De Staten van Holland

hadden hem meermalen vertoornd door de karige wijze, waarop ze voor het leger zorgden. Hij wist wel, dat Holland graag de Zweden helpen zou, want Holland was de provincie van den zeehandel. Dáárvóór zou wèl geld te vinden zijn, dacht de prins, maar voor 't landleger niet. Dat gaat niet aan. Als 't eene niet kan, kan 't andere ook niet.

En zooals hij er over dacht, zoo dachten alle provinciën, behalve Holland en Zeeland. Maar die waren in de minderheid. Er werd dus besloten, om een gezantschap naar Zweden en Denemarken te zenden, om deze twee landen te verzoenen. Maar hulp werd er niet geboden. Op zijn dringend verzoek kreeg De Geer een weigerend antwoord.

»Wat nu?« vraagt de Zweedsche gezant, die deerlijk in de war zit, aan onzen koopman.

De Staten hadden èn schepen èn geld geweigerd.

»Geen nood!« antwoordt de bijna zestigjarige De Geer. »Als de Staten niet helpen willen, dan zal ik het doen. Er moet een vloot naar de Oostzee, of de Denen winnen het.«

»Gij?« vraagt de gezant, in verbazing. »Hoe denkt gij dan een vloot te krijgen?«

»Laat dat maar aan mij over,« is 't antwoord.

»Maar waar zult ge de gelden vandaan halen? Zweden heeft ze niet, voor 't oogenblik.«

»Mijn handelshuis zal ze verschaffen; ik zorg voor de gelden.«

»Gij zult de redder van mijn vaderland zijn,« zegt de gezant met warmte.

»Van ons vaderland,« verbeterd De Geer. »Is Zweden niet evengoed mijn vaderland als Holland? Men moet zijn land in den nood helpen, als men daartoe in staat is. Ik ben koopman, landbezitter, fabrikant, reeder — laat ik nu op mijn ouden dag nog eens een oorlogsvloot uitrusten. Dat zal een goed besluit zijn van mijn levensarbeid.«

Met ongeveinsde bewondering staart de gezant den reeds grijzenden koopman aan.

Als De Geer iets begon, dan zette hij door en deed het goed.

't Is zeker wel een zeldzaam feit in de geschiedenis, dat een gewoon Amsterdamsch koopman een vloot gaat uitrusten, om den strijd tusschen twee strijdende volken te beslissen.

In twee maanden tijds kocht of huurde hij een vloot van twee en dertig oorlogsschepen, met meer dan 3000 koppen bemand. Uit zijn groote pakhuizen en magazijnen voorzag hij ze van al wat in den krijg noodig was.

Een zekeren Maerten Thijssen, een Zeeuw, stelde hij tot admiraal aan. Ook hier bleek weer zijn heldere kijk op personen en zaken, want moeilijk had hij een man kunnen kiezen, die beter voor zijn taak berekend was. Toen, tegen 't einde van April, de vloot in 't Vlie ten anker lag, kon De Geer met trots op zijn arbeid terugzien. Als de Heeren Staten 't hadden moeten doen, zouden ze 't lang zoo gauw niet in orde gekregen hebben. Toch zou de zwaarste proef voor De Geer nog komen. Door allerlei omstandig-

heden beantwoordde de uitgezonden vloot niet aan de verwachting. De schepen hadden van den storm te lijden, enkele werden door de Denen overvallen en deerlijk gehavend en in de maand Juni moest Thijssen naar Holland terugzeilen, om de geleden schade te herstellen en zonder dat hij de Zweden van dienst had kunnen zijn.

't Scheepsvolk sloeg op sommige vaartuigen aan 't muiten, ja het »huis met de hoofden« liep zelfs gevaar geplunderd te worden, had de Amsterdamsche regeering 't niet tijdig weten te beletten. 't Geld scheen in 't water geworpen.

Maar wie den moed liet zakken — Lodewijk de Geer niet.

Hij begreep ten volle, wat er op 't spel stond. Zweden zat in nood, want Gothenburg, de tweede stad des rijks, werd door de Denen belegerd en erg benauwd. Koning Christiaan was woedend op den Amsterdamschen kanonnen-koning en sprak van wraak. Als Zweden het verliezen moet, zullen de handel en de bezittingen van De Geer het ontgelden moeten. 't Mag kosten, wat 't wil, maar de vloot moet andermaal in zee.

In 't geheel geeft De Geer er een millioen 250.000 guld en voor uit! 't Was een ontzaglijke som voor dien tijd. Verliest Zweden het, dan zal hij van dit geld wel geen rooden duit terugzien. En als de Zweden winnen — ja, wanneer zullen ze in staat zijn, zulk een som terug te betalen? Als echter koning Christiaan in 't Noorden baas wordt,

lijdt De Geer nog grooter schade en daarom moet, wat het zwaarste is, ook maar 't zwaarste wegen!

Vóór de maand Juli ten einde was, kon de vloot van De Geer andermaal zee kiezen. 't Was hoog tijd, want het stond er met Gothenburg hachelijk voor.

Zonder ongevallen bereikt Thijssen de Sont. Daar ligt de Deensche vloot gereed, om hem den doortocht te betwisten en slag te leveren. Maar 't is juist de bedoeling van onzen Zeeuw, om niet te vechten, tenminste nog niet. In de Oostzee ligt de Zweedsche vloot. Met haar wil hij zich eerst vereenigen, om dan gezamenlijk de Denen te bevechten. Deze laatsten willen die vereeniging natuurlijk beletten. En nu volvoert Thijssen een waar kunststuk. Hij weet met zijn schepen zoo handig te zeilen en te draaien, dat hij door de Deensche vloot heenkomt, zendt rechts en links enkele schoten, als ter begroeting, weet den wind in zijn voordeel te krijgen, laat alle zeilen bijzetten en vaart onder 't gejuich der matrozen de Opzee in! Wel zetten de Denen hem woedend na, maar de Hollandsche schepen zijn de beste zeilers — De Geer had geen andere willen hebben — en weldra vereenigt Thijssen zich met de Zweedsche vloot, waar hij met groote vreugde wordt ontvangen.

Thijssen wordt onmiddellijk naar Stockholm ontboden, waar hem de jonge koningin Christiana tot Zweedsch admiraal benoemt en hem een gouden keten vereert.

De Geer is intusschen zelf ook naar Zweden ge-

komen en heeft voor zijn vloot nog een paar schepen vol kriegsbehoefden meegebracht. En nu gaat het, in October van dat jaar, gezamenlijk op de Deensche vloot los !

Men vindt ze in de wateren, tusschen de Deensche eilanden.

De Zweedsche admiraal, Wrangel, vaart voorop, dadelijk gevolgd door de Hollandsche schepen. Verschrikkelijk wordt er gevochten, maar de Denen lijden een geduchte nederlaag. Vier hunner schepen worden in den grond geboord ; vier andere op het strand gejaagd. De Deensche admiraal sneuvelt ; de beide vice-admiraals worden gevangen genomen, met meer dan 1000 man. Slechts twee hunner schepen ontkwamen.

De zege was volkomen. In Denemarken sidderde men. De Amsterdamsche kanonnen-koopman had, met Gods hulp, den trotschen Christiaan een »Niet verder !« toegeroepen. Te Stockholm was de vreugde uitbundig. De Hollanders werden hoog geprezen en de dankbaarheid jegens De Geer was groot. In 't volgend jaar werd er een voor Zweden en Holland voordeelige vrede gesloten.

VII.

AFGELOST !

Langzamerhand begon De Geer zich uit zijn zaken terug te trekken. Hij liet ze meer over aan zijn eigen en aangetrouwde kinderen, hoewel hij toch tot zijn dood toe aan het hoofd bleef staan, en dat niet alleen in naam.

Zijn godvreezend karakter bleef hij op allerlei wijzen toonen.

Als hij naar Zweden trok, ging op zijn kosten een predikant uit Holland mee, om er voor hem en de zijnen huiselijke godsdienstoefeningen te houden. Toch was hij niet enghartig jegens andersdenkenden. Dat toonde hij duidelijk, toen te Norköping, in Zweden, het kerkgebouw der Lutherschen was afgebrand. Hij stond toen zijn eigen woning aan hen af, om daarin hun bijeenkomsten te houden.

Op zijn eigen kosten deed hij den Bijbel drukken in een der Hongaarsche talen en zond een groot getal exemplaren naar dat land, om ze gratis te verspreiden.

Te Maastricht woonde een predikant, Demarets genaamd, die in een hevigen strijd was gewikkeld met de Luiksche geestelijkheid over de hoofdpunten van den godsdienst.

Van uit Luik regende het grootere en kleinere geschriften, die de zoogenaamde »ketterij« bestreden

en de pauselijke leer verdedigden. Ze deden daar in die streken veel kwaad. Wat doet nu De Geer, die voor zijn oude vaderland nooit onverschillig werd? Hij laat te Maastricht opzettelijk een drukkerij oprichten en stelt die ter beschikking van Ds. Demarets. Hij kan daar nu laten drukken, wat hij wil en zoo de Luiksche geestelijken bestrijden, zooveel hem dit goeddunkt.

Zoo toonde dus De Geer, dat hij wist, wat het zeggen wil: rentmeester te zijn. Overal waar christenen om het geloof werden vervolgd, trachtte De Geer hun nood te verzachten, door milde gaven onder hen uit te deelen. En hij vroeg daarbij niet in de eerste plaats, of ze gereformeerd of Luthersch waren of Waldenzen heetten, maar hij hielp.

Zijn kinderen verdeelden zich over Holland en Zweden.

Laurens, de oudste, bleef te Amsterdam en woonde na zijns vaders dood het »huis met de hoofden.« Nog op zijn sterfbed legde deze zijn zoon de verplichting op, om jaarlijks 1000 gulden uit te keeren aan 't Waalsche weeshuis te Amsterdam, 40 jaren lang.

Getrouw is de zoon dit nagekomen.

Lodewijk, de tweede zoon, vestigde zich in Zweden en stichtte te Finspong een kasteel, dat nog de bewondering opwekt van elk bezoeker. Kort voor zijn dood verbrandde hij al de papieren, die op dezen bouw betrekking hadden, opdat zijn nageslacht nooit weten zou, welke sommen hij er aan had ten koste ge-

legd. Hij werd de stamvader van meer dan een beroemd Zweedsch geslacht.

Onder de andere kinderen waren er enkelen, die minder hebben beteekend. Helaas, ook één, die zijns vaders erfgoed heeft verbrast.

Lodewijk de Geer stierf in het vijfenzestigste jaar zijns levens, te Amsterdam, den 29en Juni 1652. Hij stierf, zooals hij geleefd had : als een christen.

Vóór zijn dood regelde hij zijn zaken, tot in de kleinste bijzonderheden. »Hij gaf bevel aan zijn huis.« Van zijn kinderen nam hij óf persoonlijk afscheid óf schreef hun teedere en roerende brieven.

De laatste dagen zijns levens waren zeer pijnlijk. Hij verdroeg echter de smarten met het grootste geduld. »Mijn God,« bad hij, »erbarm u mijner ; zend mij geen smarten, die mijn krachten te boven gaan.« En alsof hij bang was, dat ook in deze bede nog eenig ongeduld mocht schuilen, voegde hij er aan toe : »O, Heere Jezus ; gij hebt voor mij nog veel zwaarder smarten gedragen.«

Eindelijk werd hij uit zijn lijden verlost en opgenomen, om eeuwig bij den Heere te zijn.
